

УДК 373.3.016:3

ФОРМУВАННЯ ЕКОГУМАНІСТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В УМОВАХ ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Грошовенко О.П.

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

У статті порушується проблема інтегрування екологічних та гуманістичних цінностей. Досліджено теоретичні питання формування екогуманістичної позиції молодшого школяра в умовах шкільного навчання. Проблему формування екогуманістичної позиції молодшого школяра в основі якої емоційно-ціннісне ставлення до природи, визнано однією із нагальних проблем екологічної освіти і виховання підростаючого покоління. Екогуманістична позиція розуміється як певний тип взаємодії з природою, основою якої є розуміння людиною природи як найвищої цінності. У статті обґрунтовано умови ефективності процесу формування у молодших школярів екогуманістичної позиції. Серед них виділено: включення екогуманістичної позиції учня в систему професійно-особистісних цінностей вчителя початкових класів, формування досвіду емоційно-ціннісного ставлення молодших школярів до природи.

Ключові слова: екологічна освіта і виховання, емоційно-ціннісне ставлення до природи, молодші школярі, екогуманістична позиція.

Постановка проблеми. Нині стає все більш очевидним, що екологічна криза як глобальна проблема сучасності обумовлена кризою суспільних і особистісних цінностей, що носять переважно техногенний утилітарно-прагматичний характер. У зв'язку з цим актуалізується проблема виховання людини як носія нової системи цінностей, здатної зайняти духовно-моральну позицію по відношенню до природи і самої себе. Особливо ця проблема стосується дітей молодшого шкільного віку, оскільки саме в цей період дитинства закладаються основи аксіосфери особистості.

Вивчаючи зміни, що відбуваються в теорії і практиці екологічного виховання, а також сучасні підходи в екологічній освіті, ми звернули увагу на те, що проблема екологічної освіти і виховання підростаючого покоління залишається дуже актуальною і вирішується у сфері як шкільного так і позашкільного навчання. Сучасні наукові дослідження, присвячені екологічній освіті молодших школярів доводять, що залучення дітей до еколого-доцільної діяльності з метою виховання любові і бережливого ставлення до природи, як правило, є не ефективним, тому, що діяльність стає особистісно значущою, коли пов'язана з реалізацією вже наявного, сформованого ціннісного ставлення до природи. Відтак, проблема формування екогуманістичної позиції молодшого школяра в основі якої емоційно-ціннісне ставлення до природи є однією із нагальних і потребує вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософські аспекти екологічної освіти і виховання підростаючого покоління розглядаються у дослідженнях В. Вернадського, Е. Гірусова, С. Глазичева, В. Іванова, І. Зверева, В. Лося, Ю. Маркова, М. Мойсеева, І. Суравегіної, А. Сідельковського та ін. Вчені солідарні у думці про те, що сьогодні координати власне людського буття задаються як гуманістичними, так і екологічними цінностями, орієнтуючи людство на принципи життєздійснення, утверджуючи необхідність поваги до «людського в людині і природного в природі» [9, с. 46].

Цікавими з точки зору нашого дослідження є філософські ідеї гуманістичної тенденції лю-

динотворення (М. Монтень, Б. Рассел, Е. Фром, М. Шелер та ін.), інтеграції ідей екології та гуманізму (Ю. Давидов, Е. Ільєнков, В. Кремень, Л. Кулікова, М. Мойсеев, Н. Мамедов, Н. Реймерс та ін.). Науковці розглядають питання цілісної природи людини, її духовності як глибинної сутності, досліджують сутність екогуманістичного принципу. Особливу цінність для нашого дослідження складуть праці, у яких порушується проблема виховання підростаючого покоління на засадах екології та гуманізму (М. Ганді, Л. Толстой, Ж.Ж. Руссо та ін.), екологічної етики (Р. Аттіфільд, О. Леопольд, А. Наесс та ін.), конструювання відносин з природою як діалогу (В. Кутирєв, Е. Кнорре, А. Наесс і ін.) [9, с. 50].

Сучасний етап розвитку проблеми екологічної освіти і виховання представлено у низці досліджень. Так, принципи, основні підходи та педагогічні умови ефективності екологічного виховання окреслено у наукових пошуках С. Алексєєва, В. Вербицького, А. Захлебного, І. Зверева, Т. Науменко, Г. Пустовіта та ін. У психолого-педагогічних дослідженнях О. Біди, Н. Борисенко, В. Ільєнко, А. Крамаренко, Н. Казанішеної, В. Маршицької, Н. Лисенко, С. Совгіри, Г. Тарасенко та ін. екологічні цінності розглядаються як основа формування екологічної культури особистості. Проблема виховання екологічної культури дітей молодшого шкільного віку, підвищення рівня їх екологічної свідомості актуалізується у наукових пошуках А. Войтович, О. Грошовенко, О. Крюкової, Л. Лавріненко, Л. Нарочної, Г. Пустовіта та ін. Науковцями підтвержена необхідність формування емоційно-ціннісної компоненти особистості молодшого школяра, розширення еколого-природничого інструментарію форм, методів, актуальність інноваційних технологій формування основ екологічної культури, свідомості, моралі [4, с. 12].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Результати наукового експерименту дають підстави стверджувати, що вектор руху сучасної системи екологічної освіти звернено у напрямку виховання особистості, яка інтегрує екологічні і гуманістичні цінності. Однак, за традиційно сформованих принципів та підходів у сфері екологічної освіти це питання і нині

є не вирішеним та потребує створення педагогічної концепції, що інтегрує екологічний і гуманістичний підходи в освіті. Діагностика сучасного стану сформованості основ екологічної культури дітей молодшого шкільного віку дає підстави говорити про ще одну існуючу суперечність між потребою молодших школярів в інтеріоризації екологічних та гуманістичних цінностей і переважно когнітивним характером процесу освіти, недостатньою актуалізацією в ньому емоційно-ціннісного та духовного потенціалу особистості [4, с. 14]. Сучасні дослідники проблем екологічної освіти і виховання (Л. Білик, В. Ільченко, Н. Лисенко, Л. Лук'янова, В. Маршицька, Г. Пустовіт, Н. Пустовіт та ін.) все більше уваги приділяють вивченню можливостей активних методів формування екологічної культури. Дедалі частіше звучить думка про те, що процес екологічної освіти і виховання підростаючого покоління потребує особливої уваги та уникнення надмірної вербалізації. У наукових дослідженнях Н. Бібік, О. Біди, О. Грошовенко, Л. Присяжнюк, О. Пруцакової, Г. Пустовіт, Г. Тарасенко та ін. акцентується увага на необхідності формування емоційно-ціннісної сфери особистості, використання інноваційних технологій формування основ екологічної культури підростаючого покоління [5, с. 21]. Однак, аналіз педагогічної літератури, педагогічної практики показує, що у вирішенні поставленого завдання сьогодні школа зазнає труднощів. Вона продовжує формувати в учнів техногенний світогляд, односторонні прагматичні установки, використовуючи ідеї екологізації та гуманізації освіти без урахування їх органічного зв'язку. Існуюча система екологічної освіти не може вирішити проблему зміни ставлення школяра до природи, так як не вирішує проблему зміни його ставлення до самого себе як до невід'ємної частинки природи.

Ситуація, що склалася вимагає пошуку педагогічно ефективних підходів в освіті, а також створення педагогічних умов для виховання у школярів особистісної позиції, що інтегрує в своєму складі екологічні і гуманістичні цінності. Досягти цієї мети можливо, якщо якісно змінити характер екологічної освіти, збагативши його гуманістичними ідеями, забезпечивши «екогуманізацію» педагогічного процесу.

Аналіз наукових джерел дозволив зробити висновок про те, що проблема виховання молодшого школяра на основі інтеграції екологічного та гуманістичного підходів не була предметом спеціального дослідження в педагогіці. Однак, напрацьовані філософські та наукові ідеї можуть стати методологічною базою для осмислення і подальшої розробки даної проблеми. Невідповідність між екологізацією і гуманізацією освіти й досі не подолано. Пошук ефективних шляхів гармонізації відносин особистості із зовнішнім природним світом і внутрішнім світом триває, і, отже, актуальні спроби інтегрувати ці напрямки в цілісній педагогічній концепції.

Головною метою цієї роботи є обґрунтування педагогічних умов формування екогуманістичної позиції молодшого школяра в умовах шкільного навчання.

Виклад основного матеріалу. В даний час екологічна освіта розглядається як безперервний процес навчання, виховання і розвитку осо-

бистості, спрямований на формування системи наукових і практичних знань і умінь, ціннісних орієнтацій, поведінки і діяльності, що забезпечують відповідальне ставлення до навколишнього. Тому, мета екологічної освіти орієнтована на становлення екологічної особистісної культури на основі формування досвіду позитивної взаємодії людини зі світом природи. В умовах реформування системи освіти в Україні відбуваються зміни, пов'язані із модернізацією змісту і розвитком нових педагогічних компетенцій. Екологічна освіта є однією з найбільш динамічних систем, що розглядається в світовій практиці як найважливіший шлях подолання екологічної кризи. Це дозволяє визначити проблему пошуку нових шляхів і умов екологічної освіти як пріоритетну.

Особливе місце в системі неперервної екологічної освіти належить початковій школі, так як саме цей період у житті дітей є сприятливим для усвідомлення себе невід'ємною часткою природи, своєї ролі у збереженні її цілісності. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виокремити елементи та механізми формування екологічної культури особистості. Відтак, в основі формування екологічної культури особистості – емоційно-ціннісне ставлення до природи, як основний фактор формування екологічної свідомості молодшого школяра, його екогуманістичної позиції. Екогуманістична позиція молодшого школяра є особистісним утворенням в основі якого – відносно стійка система ціннісних, суб'єктивно-позитивних відносин у системі взаємозв'язків «природа-людина». Формування екогуманістичної позиції передбачає педагогічну стратегію, згідно з якою з арсеналу педагогічних заходів виключаються дії, спрямовані на приниження особистості дитини, сприйняття природних суб'єктів як об'єктів, їх прагматичне, маніпулятивне використання. Екогуманістична позиція базується на суб'єкт-суб'єктному сприйнятті і визнанні дитиною самоцінності усього живого, проявляється в умінні вибудовувати конструктивну екологічно-доцільну взаємодію.

Можливість розуміння сутності і сенсу екогуманістичної позиції молодшого школяра, а також процесу її формування обумовлена вивченням і систематизацією філософських підходів, що відображають ідеї екологічної та еволюційної взаємозумовленості усього живого, любові до світу і людини, самоцінності життя. Розширення методологічного базису, пов'язане зі зверненням до цінностей гуманізму в контексті екологічного, екоцентричного, культурологічного, синергетичного, гуманістичного підходів, що дозволяє розглядати порушену проблему в контексті міждисциплінарного підходу.

У процесі формування екогуманістичної позиції молодшого школяра важливо вибудувати систему успішного функціонування усіх компонентів освітньої системи, залежної від цілей, завдань, змісту, форм і методів, забезпечити необхідні педагогічні умови ефективного процесу екологічного виховання учнів. Поняття «умови» тлумачний словник української мови трактує як необхідні обставини, які уможливають створення чого-небудь, або сприяють чомусь [8, с. 41].

Під педагогічними умовами процесу формування екогуманістичної позиції молодшого шко-

ляра розуміємо сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, прийомів, організаційних форм та засобів, що забезпечують ефективність формування емоційно-ціннісної сфери, розширення інтелектуально-пізнавальної спроможності дітей молодшого шкільного віку з метою корекції та відновлення здатності до активної природодоцільної діяльності.

Включення екогуманістичної позиції учня в систему професійно-особистісних цінностей вчителя початкових класів. Грунтуючись на ідеях про роль вчителя в організації середовища як фактору виховання (О. Біда, Л. Лук'янова, С. Поляков та ін.), про нерозривність навчання і виховання у професійній діяльності вчителя (К. Блага, Г. Пустовіт, М. Шебек та ін.), про єдність професійних і особистісних якостей педагога і взаємозумовленості його професійного та особистісного зростання (Л. Блінов, В. Слассьонін, Г. Тарасенко та ін.), важливою умовою концепції формування екогуманістичної позиції молодших школярів до природи є включення екогуманістичної позиції в систему професійно-особистісних координат учителя.

Дотримуючись гуманістичної концепції, ми виходимо з розуміння ролі учителя не як викладача, а як вихователя, людини, що сприяє особистісному розвитку учня через цілеспрямовану організацію його життя і діяльності, тобто того середовища, яке є потужним виховним чинником. Найважливішим засобом виховання є ставлення самого педагога до життя, людей, самого себе. Саме опора на особистісний досвід робить вчителя духовним наставником. Педагог впливає на особистісне зростання учнів тим, що фактично включає їх в певний тип особистісних відносин, долучає до того чи іншого соціального і морального досвіду, формуючи в повсякденних актах освітнього процесу концептуальне бачення світу і себе в цьому світі. Тому, згідно із гуманістичною концепцією неприпустимо відчужувати цілісну особистість педагога від професійної праці.

У період навчання дитини особливу цінність педагогічної праці вбачаємо у тому, щоб відкрити дитині світ природи, збагатити її внутрішній світ, виховати любов і повагу до життя в будь-яких її проявах. Це стає духовною основою світовідкриття. Еко-культурна неспроможність вчителя перешкоджає формуванню у вихованців розуміння екології як способу бачення світу, місця і ролі людини в ньому. І навпаки, заперукою успіху виховних впливів вчителя в процесі виховання у дітей ціннісного ставлення до світу стає любов до світу і повага до життя, толерантність.

Психолого-педагогічний аспект проблеми полягає в тому, щоб спектр цінностей, об'єднаних семантичним простором поняття «екогуманізм», зробити предметом усвідомлення і переживання педагога як суб'єктивно значущих феноменів в педагогічній «Я-концепції» і, отже, ціннісними орієнтирами його професійної діяльності. Відтак, професійна підготовка майбутнього вчителя має базуватися на пріоритетності таких освітніх форм і засобів, які сприяють оволодінню методами самостійного пошуку в різних областях науки і мистецтва, теорії та практики; опорі на особисту активність; використання форм та методів, які зближують процес пізнання з реальною

практикою педагога, де він сам приймає рішення і емоційно переживає результат; організацію партнерського міжособистісного і міжсуб'єктного спілкування; переваги проблемних та інтерактивних методів роботи; актуалізацію і збагачення уявлень педагога про себе самого, рефлексію на всіх етапах навчання. Отже, умовою формування екогуманістичної позиції дитини молодшого шкільного віку є включення його як цінності в систему професійно-особистісних цінностей вчителя початкових класів.

У контексті розв'язання проблеми формування екогуманістичної позиції молодших школярів особливе значення має приклад учителя як зразок побудови взаємин людини з природою на основі турботливого шанобливого ставлення, розуміння її потреб, виявлення занепокоєння, співпереживання, активних екологічно доцільних дій та вчинків. На особливій ролі особистого прикладу як методу виховання молодших школярів акцентували увагу численні дослідники І. Бех, О. Скрипченко, М. Задесенець, О. Савченко, В. Сухомлинський та ін.

Середовище, у якому перебуває сучасний учень початкової школи, не сприяє формуванню екогуманістичної позиції, дбайливого типу поведінки у ставленні до природи. Пануюча антропоцентрична модель взаємин людини з природою зумовлює утилітарно-прагматичний підхід до її освоєння. Звідси і споживацький стереотип у ставленні людини до природи, використання її задля задоволення бажань, потреб тощо, у результаті чого учень спостерігає споживацько-орієнтоване використання природи. Виникає необхідність заміни механізмів освоєння природи та відведення їй належного місця у системі цінностей молодшого школяра.

Спеціальні дослідження, присвячені вивченню психологічних особливостей молодших школярів, особливу увагу звертають на природну здатність дітей цієї вікової категорії до наслідування, яке, за висновками психологів, за своєю значущістю випереджає пізнавальні процеси. Молодші школярі переважно вдаються до наслідування, не усвідомлюючи, добре чи погано вони вчиняють. Копіюючи позитивні і негативні вчинки, діти, як правило, не замислюються над цим, бажаючи «бути схожими на когось», «вчинити як», «зробити, як це робить...» та ін. Педагогічними передумовами виховання екогуманістичної позиції молодшого школяра виступають зміцнення довіри учнів до педагога, формування позитивного самоставлення учнів, реалізація здатності педагога до рефлексії.

Формування досвіду емоційно-ціннісного ставлення молодших школярів до природи. У вітчизняних та зарубіжних психолого-педагогічних дослідженнях особливу роль у формуванні особистісних відношень належить емоційному компоненту (Г. Пустовіт, А. Стапанюк, Г. Тарасенко, та ін.). Вказано на те, що передумовою тих чи інших дій дитини є емоції. Дане твердження дає підстави вважати першорядним вплив на емоційну сферу дитини з метою розвитку інтелекту, здатності до співпереживання, готовності до активних екологічно-доцільних дій (С. Дерябо, В. Ясвін). Процес формування особистісного ставлення визначають інтереси, емоції, бажання, які

є його основою і проявляються у реальному житті, поведінці, діях. У свою чергу, ставлення дитини до природи має формуватися через механізм особистісного її значення. Поняття особистісної цінності напряму пов'язано з домінуючим мотивом (Л. Божович). Розширення мотиваційного «поля» дитини є спонукою до максимального наближення його до природоохоронного, дбайливого. Відчуваючи потребу діяти саме так, а не інакше, дитина будуватиме програму своїх взаємин з природою на основі дбайливо-милосердного ставлення до неї. Емоція як почуття, що переживається людиною, мотивує, організовує і спрямовує сприймання, мислення і дії. Саме тому формувати дбайливе ставлення учнів до природи доцільно, перш за все, через збагачення їхнього емоційно-чуттєвого досвіду. На жаль, учні початкових класів часто не вміють співпереживати, проектувати отриману візуальну інформацію про стан природи на себе, виходити на емпатійні виявлення. Їм важко відчутти, уявити себе на місці природного об'єкта, який потребує допомоги, виразити свої почуття. Збагачення емоційно-чуттєвого досвіду учнів молодших школярів відбувається у процесі виховання через емоційну підготовку учнів, емоційну насиченість методів, прийомів та форм виховної роботи.

Оскільки чуттєво-переживальний аспект емоцій щільно пов'язаний із нейрофізіологічними, нервово-м'язовими процесами в організмі людини (І. Павлов, І. Сеченов та ін.), то одним із завдань учителя має стати допомога учням помічати зовнішні прояви емоцій інших (міміка, пантоміміка, постава, особливості поведінки), проектувати їх на імовірні виявлення почуттів у природних об'єктів; пов'язувати результати внутрішніх змін в організмі людини, які виникають під час почуттєвих переживань (почервоніння обличчя, збільшення розміру зіниць, шкірні реакції, тремтіння та ін.), з її емоційним станом і проектувати здобутий досвід на природу та її об'єкти. Такий досвід учні набувають під час безпосереднього спілкування з природою, образно-емоційної оцінки художніх і літературних творів, відтворення вітальних виявлень природних об'єктів через інтонацію, міміку, пантоміміку, поставу. Ці види діяльності дозволяють емоційно досліджувати світ природи, що спонукає молодших школярів до більш глибокого її розуміння.

Окрім емоційності природоохоронного знання, вчитель має чітко усвідомити, що воно повинно мати і ціннісну основу. Серед головних завдань екологічної освіти і виховання основне – це чітка аксіологічна визначеність цього процесу. У системі цінностей належне місце має посісти естетична цінність природи. Ціннісне ставлення особистості до природи зумовлюється ставленням до життя як такого, розумінням його естетичної змістовності й значущості, відчуттям моральної відповідальності за його збереження.

Отже, зміни у свідомості дитини можливі лише за наявності у неї емпатійних почуттів, любові до природи. Для того, щоб дбати, дитина має реально знати, як це зробити, не нашкодивши, а лише поліпшивши ситуацію, будучи готовою до реалізації вчинкової дії, чітко усвідомлюючи її значущість як особистісно та суспільно необхідну. За цих умов у дитини має виникнути бажан-

ня та спрямованість на реальну і безкорисливу допомогу природі, а мотив такої дії має бути для неї особливо значущим.

Формування екогуманістичної позиції молодшого школяра пов'язане із формуванням інтелектуальних почуттів. Ігнорування цим аспектом призведе лише до споглядального ставлення до природи. Однак організація молодших школярів на екологічно доцільну діяльність призводить до зміни поверхового споглядання на глибоке сприйняття природи та бажання активної діяльності. Учні цього віку з властивою їм конкретно-образною уявою, пам'яттю, здатністю до фантазування мають значні потенційні можливості освоєння природи. Ураховуючи те, що інтенсивний розвиток інтелектуальної сфери особистості припадає саме на молодший шкільний вік, можливість здобуття молодшими школярами знань є неодмінною умовою формування еко-доцільної позиції. Знання про природу та взаємозв'язки у ній мають застосовуватись учнями на практиці (під час розв'язання пізнавальних завдань, виконання дослідів, практичних робіт, суспільно корисної праці), тобто у нових навчальних ситуаціях.

Активність самої дитини – неодмінна умова засвоєння нею дієво-практичних знань, які допомагають розв'язувати пізнавальні завдання, виконувати досліді, організовувати екологічно-доцільну діяльність у природі. На жаль, сьогодні навчання у загальноосвітній школі часто зводиться до пасивного запам'ятовування конкретних способів дій, правил поведінки у природі. За цим механізмом діти отримують певні знання та навички, які потім практично не використовують. Унаслідок такого навчання лише деякі учні можуть діяти у конкретній еколого-небезпечній ситуації. Орієнтація на розвиток учня як активного суб'єкта природоохоронної діяльності потребує оновлення інструментарію виховного впливу, раціонального вибору форм та методів екологічної освіти і виховання. Важливо аби форми і методи, які добирає учитель зацікавлювали дітей, викликали у них бажання спробувати свої сили в природоохоронній роботі. Такі методи повинні враховувати особливості молодшого шкільного віку, забезпечувати оптимальні умови для самовираження учнів, спиратися на особистісно-значущий для учнів матеріал, залучати їх до природоохоронної діяльності. Таким чином, засвоївши відповідну систему знань через власну активність, дитина здобуває можливість і здатність діяти в природі, оволодіває елементарними правилами поведінки, може прийти на допомогу. Оскільки знання – результат взаємодії дитини зі світом природи, то вони мають бути усвідомленими, орієнтованими на їх практичне використання.

І. Бех, досліджуючи психологію дитячої діяльності, надає їй виняткового значення: «...особистість розвивається в процесі свідомої творчої моральної діяльності, що розгортається під впливом переконання як провідного виховного методу. Психологічним стрижнем цієї діяльності є довільне прийняття особистістю морального рішення» [1, с. 4]. Для того, щоб учні могли свідомо здійснювати добрі вчинки у природі, необхідно сформулювати у них потребу творити добро. Тому так важливо, щоб кожен окремо взятий вчинок мав для дитини виключне значення, не був нею забутий

і приносить позитивні емоції, переживання та задоволення. Дитина має бути готова надати допомогу окремим об'єктам природи та уміти здійснювати конкретні дії природоохоронного характеру.

Висновки і пропозиції. Екогуманістична позиція – це певний тип взаємодії людини з природою, основою якої є розуміння людиною природи як найвищої цінності. У контексті нашого дослідження реалізація гуманістичного підходу полягає у забезпеченні здатності дитини ставитися до іншої людини з позицій гуманізму як до найвищої життєвої цінності, що виявляється у прагненні оберігати природу заради збереження життя. Вважаємо, що оптимальною умовою для реалізації здатності учнів до добродіяння в ім'я природи є формування таких базових гуманістичних цінностей, як повага до життя, доброта, любов до ближнього (сердечність), орієнтація на взаємодію з природою, особистісне позитивне ставлення до природи, співчуття, справедливість, совість. Тому, основні зусилля педагога мають бути спрямовані на розвиток вищезазначених якос-

тей, які є основоположними процесу формування екогуманістичної позиції.

У процесі формування екогуманістичної позиції молодших школярів на особливу увагу заслуговує естетичний підхід. Вихованці мають усвідомити, що естетичне в природі – це виразне, яким можна вважати будь-яке явище дійсності. Основним постулатом естетичного підходу є те, що все в природі є естетично цінним і заслуговує схвалення.

Перспективи наступних розвідок пов'язуємо із удосконаленням психолого-педагогічної діагностики формування екогуманістичної позиції молодшого школяра як складного особистісного утворення, пошуком альтернативних педагогічних умов ефективного виховання екогуманістичної позиції, конструюванням педагогічних технологій, технік, апробацією форм і методів освітнього процесу спрямованого на формування даного феномену, підвищення професійно-особистісної готовності вчителя через подолання традиційно-сформованих світоглядних і професійних стереотипів.

Список літератури:

1. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: науково-метод. посібник / І.Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Гирусов Э.В. Система общество-природа (проблемы социальной экологии) / Э.В. Гирусов. – М.: МГУ, 1976. – 176 с.
3. Гончаренко М.М. Екологічна криза як чинник трансформації соціоприродної системи (соціально-філософський аналіз) / М.М. Гончаренко // Автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 20 с.
4. Грошовенко О.П. Аксиологічні виміри професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи в умовах нового змісту початкової загальної освіти / О.П. Грошовенко // Молодий учений. – 2016. – № 11. – С. 12-16.
5. Грошовенко О.П. Технології навчання освітніх галузей «Природознавство», «Суспільствознавство», «Здоров'я і фізична культура»: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» / автор-уклад. О.П. Грошовенко. – Вінниця: 2017. – 276 с.
6. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
7. Кисельов М.М., Крисаченко В.С., Гардашук Т.В. Методологія екологічного синтезу / М.М. Кисельов, В.С. Кри-саченко, Т.В. Гардашук. – К.: Наукова думка, 1995. – 158 с.
8. Новий тлумачний словник української мови / В. Яременко, О. Сліпущко. – К.: «Аконіт», 2007. – 862 с.
9. Пустовіт Г.П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах / Г.П. Пустовіт. – Київ-Луганськ: Альма-матер, 2004. – 540 с.
10. Тарасенко Г.С. Взаємозв'язок естетичної та екологічної підготовки вчителя в системі професійної освіти / Г.С. Тарасенко. – Черкаси: Вертикаль, 2006. – 308 с.

Грошовенко О.П.

Винницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОГУМАНИСТИЧЕСКОЙ ПОЗИЦИИ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА В УСЛОВИЯХ ШКОЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ

Аннотация

В статье поднимается проблема интегрирования экологических и гуманистических ценностей. Исследованы теоретические вопросы формирования экогуманистической позиции младшего школьника в условиях школьного обучения. Проблема формирования экогуманистической позиции младшего школьника в основе которой эмоционально-ценностное отношение к природе, признана одной из насущных проблем экологического образования и воспитания подрастающего поколения. Экогуманистическая позиция понимается как определенный тип взаимодействия человека с природой, основой которой является понимание человеком природы как высшей ценности. В статье обосновано условия эффективности процесса формирования у младших школьников экогуманистической позиции. Среди них выделены: включение экогуманистической позиции ученика в систему профессионально-личностных ценностей учителя начальных классов, формирование опыта эмоционально-ценностного отношения младших школьников к природе.

Ключевые слова: экологическое образование и воспитание, эмоционально-ценностное отношение к природе, младшие школьники, экогуманистическая позиция.

Hroshovenko O.P.

Vinnitsa State Pedagogical University named after Mikhail Kotsyubinsky

FORMATION OF ECOLOGICAL POSITION OF THE YOUNG SCHOOLCHILDER IN THE CONDITIONS OF SCHOOL TRAINING

Summary

The article raises the problem of integrating environmental and humanistic values. The theoretical problems of the formation of the ecohumanistic position of the junior schoolchild in conditions of school education are investigated. The problem of the formation of the ecohumanistic position of the junior schoolboy in which the emotional-value attitude to nature is recognized is recognized as one of the pressing problems of environmental education and upbringing of the younger generation. The ecohumanistic position is understood as a specific type of human interaction with nature, the basis of which is man's understanding of nature as the highest value. The article substantiates the conditions for the effectiveness of the process of forming an ecohumanistic position among younger schoolchildren. Among them are: the inclusion of the eco-humanist position of the pupil in the system of professional and personal values of the primary school teacher, the formation of the experience of the emotional value-based attitude of younger schoolchildren to nature.

Keywords: ecological education and upbringing, emotional and value attitude to nature, junior schoolchildren, ecohumanistic position.